

تاریخ نگاری محلی و خطط نویسی
در مصر دوره اسلامی
(قرن سوم تا دهم هجری / نهم تا شانزدهم میلادی)

دکتر مرتضی نورائی

مهنار شعر با فچی زاده

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

پاییز ۱۳۹۰

نورایی، مرتضی، ۱۳۴۰ -
 تاریخ‌نگاری محلی و خط‌نویسی در مصر دوره اسلامی (قرن سوم تا دهم هجری/ نهم تا شانزدهم میلادی) / مرتضی نورایی، مهناز شهربافچی‌زاده. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۰.
 هشت. ۳۳۲ ص: مصور، نقشه، جدول. (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۱۹۱: تاریخ اسلام؛ ۴۰)
 ISBN: 978-600-5486-38-4
 بها: ۴۸۰۰۰ ریال
 فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.
 کتابنامه: ص. [۲۷۳] - ۲۸۳؛ همچنین به صورت زیرنویس.
 نمایه.
 ۱. تاریخ‌نویسی اسلامی - مصر. ۲. تاریخ‌نویسان اسلامی - مصر. الف. شهربافچی‌زاده، مهناز، ۱۳۴۹ -
 نویسنده همکار. ب. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. ج. عنوان.
 ۱۳۹۰ ت ۲ ۳۵/۶۵ / ۹۰۹/۰۹۷۶۷۱۰۹۶۲
 شماره کتابشناسی ملی
 ۲۴۶۴۲۶۹

تاریخ‌نگاری محلی و خط‌نویسی در مصر دوره اسلامی
 (قرن سوم تا دهم هجری/ نهم تا شانزدهم میلادی)
 مؤلف: دکتر مرتضی نورایی - مهناز شهربافچی‌زاده
 ویراستار: سعیدرضا علی‌عسکری
 ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه (شماره انتشار: ۱۹۱؛ تاریخ اسلام: ۴۰)
 حروفچینی و صفحه‌آرایی: اداره چاپ و انتشارات پژوهشگاه
 چاپ اول: پاییز ۱۳۹۰
 تعداد: ۱۰۰۰ نسخه
 لیتوگرافی: سعیدی
 چاپ: قم - سبحان
 قیمت: ۴۸۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.
 قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۲۵۱-۲۱۱۱۱ (انتشارات ۲۱۱۱۳۰۰)، نمابر: ۲۸۰۳۰۹۰،
 ص. پ. ۳۷۱۸۵۳۱۵۱ • تهران: خ. انقلاب، بین وصال و قدس، نیش‌کوی آسکو، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰ و ۶۶۹۷۸۹۲۰
 Website: www.rihu.ac.ir Email: info@rihu.ac.ir

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی [به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و مهار پدیده‌های انسانی] در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی و فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع، شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارایی این‌گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است. پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک سو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی (ره) بیانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری دفتر همکاری حوزه و دانشگاه را در سال ۱۳۶۱ فراهم ساخت و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت اساتید حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جوامع علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار ده‌ها کتاب و نشریه علمی اشاره کرد.

از استادان و صاحب نظران ارجمند تقاضا می شود با پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضریاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می داند از مؤلفان این اثر آقای دکتر مرتضی نورائی و خانم مهناز شعربافچی زاده تشکر و سپاسگزاری کند.

www.ketab.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱
مقدمه	۳
فصل اول: در آمدی بر تاریخ‌نگاری محلی و خط‌نویسی در مصر دوره اسلامی	
۱-۱. توصیف واژه‌ها و اصطلاحات تاریخ‌نگاری محلی و خط‌نویسی	۹
۱-۱-۱. خط	۹
۱-۱-۲. تاریخ‌نگاری محلی	۱۳
۱-۲-۱. فتوح	۱۵
۱-۲-۲. شرح حال مشاهیر محلی	۱۶
۱-۳-۱. خط‌نویسی	۱۷
۱-۴-۱. فضائل نویسی	۱۹
۱-۵-۲. مزارات نویسی	۲۱
۱-۶-۲. توصیف آثار و بناهای تاریخی	۲۲
۱-۷-۲. تاریخ شهری - خاندانی (تاریخ خانوادگی)	۲۲
۲-۱. پیدایش تاریخ‌نگاری محلی در مصر دوره اسلامی و پیوند آن با علم حدیث	۲۳
۳-۱. زمینه‌ها و انگیزه‌های نگارش تاریخ‌های محلی و منابع خط در مصر دوره اسلامی	۲۸
۴-۱. معرفی، نقد و بررسی منابع و مطالعات	۳۱
۱-۴-۱. منابع دست اول (اصلی)	۳۱
۲-۴-۱. مطالعات	۳۴
۱-۵. نقش انواع نوشته‌های تاریخی و جغرافیایی در جریان تاریخ‌نگاری محلی مصر دوره اسلامی	۴۸

فصل دوم: تاریخ‌نگاری محلی و خط‌نویسی در مصر

از قرن سوم هجری (نهم میلادی)، تا آغاز دوره فاطمیان (۳۵۸ق/ ۹۶۹م)

۱-۱. ابن عبدالحکم قرشی	۵۳
۱-۲. فتوح مصر و اخبارها	۵۵

٦٣	٢-٢. ابن يونس مصرى
٦٣	٢-٢.١. تاريخ ابن يونس المصرى
٦٤	٢-٢.١. تاريخ المصريين
٦٦	٢-٢.١. تاريخ الغرباء
٦٩	٢-٢.٢. العقيد فى تاريخ (أخبار) الصعيد
٦٩	٢-٢.٣. خطط مصر (فسطاط)
٧٠	٣-٢. ابو عمر كندى
٧٠	٢-٣.١. كتاب «الولاية والقضاة مصر»
٧٢	٢-٣.٢. خطط مصر (فسطاط)
٧٤	٢-٣.٣. أخبار مسجد أهل الراية الأعظم
٧٤	٢-٣.٤. كتاب الخندق والتراويح
٧٦	٢-٤. ابن كندى
٧٦	٢-٤.١. فضائل مصر
٧٧	٢-٥. ابن صباغ
٧٧	٢-٥.١. فضائل الاسكندرية

فصل سوم: تاريخ نگارى محلى و خطط نویسى در مصر دوره فاطمیان (٣٥٨-٥٦٧ق / ٩٦٩-١١٧١م)

٨٢	١-٣. ابن زولاق
٨٦	١-٣.١. فضائل مصر و أخبارها و خواصها
٩٦	١-٣.٢. خطط مصر
٩٨	٢-٣. ابوالقاسم بن عثمان بن غنائم خطیب
٩٨	١-٣.٢. العروس فى فضائل تیتیس
٩٨	٣-٣. محمد بن عبيدالله المسبحى
٩٨	١-٣.٣. أخبار مصر و فضائلها و عجائبها و
١٠٠	٤-٣. ابو عبدالله قضاعى
١٠٣	١-٤.٣. المختار فى ذكر الخطط والآثار
١٠٨	٥-٣. ابن بركات النحوى
١٠٨	١-٥.٣. خطط مصر (فسطاط)
١٠٩	٦-٣. ابوالصلت اندلسى
١١١	١-٦.٣. الرسالة المصرية

فصل چهارم: تاريخ نگارى محلى و خطط نویسى در مصر دوره ایوبى (٥٦٧-٦٤٨ق / ١١٧١-١٢٥٠م)

١١٨	١-٤. شريف جوانى
١١٨	١-٤.١. النقط بعجم ما أشكل من الخطط

١٢١	٢-٤. المؤتمن ابوالمكارم
١٢١	١-٢-٤. تاريخ الكنائس والأديرة
١٢٣	٣-٤. ابن يسام تيسى
١٢٣	١-٣-٤. أنيس الجليس فى تاريخ (أخبار) التيس
١٢٣	٤-٤. موفق الدين بن عثمان
١٢٤	١-٤-٤. مرشد الزوار إلى قبور الأبرار
١٢٩	٥-٤. عبداللطيف بغدادى
١٢٩	١-٥-٤. الإفادة والاعتبار فى الأمور المشاهدة والحوادث المعاينة بأرض مصر
١٣٨	٦-٤. محمد بن عبدالعزيز الإدريسي
١٣٨	١-٤-٤. أنوار علوى الأجرام فى الكشف عن أسرار الالهram
١٤٠	٢-٤-٤. المفيد فى ذكر من دخل الصعيد
١٤١	٧-٤. فخرالدين ناهلى
١٤٢	١-٧-٤. تاريخ الفيوم وبلاده (أظهار صناعة الحى القيوم فى ترتيب بلاد الفيوم)
١٤٤	٢-٧-٤. حسن السريرة فى اتخاذ الحصن بالجزيرة
١٤٥	٨-٤. ابوالمظفر اسكندرانى
١٤٥	١-٨-٤. الدرر السنيتية فى أخبار الاسكندرية (الذرة السنيتية فى تاريخ الاسكندرية)

فصل پنجم: تاريخ نگارى محلى و خططنويسى در مصر دورة ممالیک بحرى (٦٤٨-٧٨٤ ق / ١٢٥٠-١٣٨٢ م)

١٤٩	١-٥. ابن عبدالظاهر مصرى
١٤٩	١-١-٥. الروضة البهية الزاهرة فى خطط المعزية القاهرة
١٤١	٢-٥. ابن عين الفضلاء
١٤١	١-٢-٥. مصباح الدياجى و غوث الزاجى وكهف الالاجى
١٤٢	٣-٥. ابن متوج الزبيرى
١٤٢	١-٣-٥. ايقاظ المتغفل و ائعاظ المتأمل فى الخطط
١٤٤	٤-٥. أدفوى
١٤٤	١-٤-٥. الطالع السعيد الجامع أسماء نجباء الصعيد
١٧١	٥-٥. نوبرى اسكندرانى
١٧١	١-٥-٥. تاريخ اسكندريه

فصل ششم: تاريخ نگارى محلى و خططنويسى در مصر دورة ممالیک برجى (٧٨٤-٩٢٢ ق / ١٣٨٢-١٥١٧ م)

١٧٩	١-٦. ابن دقماق العلائى
١٨٢	١-١-٦. الإنتصار لواسطة عقد الأمصار
١٩٥	٢-٦. أوحدى
١٩٥	١-٢-٦. خطط مصر والقاهرة

١٩٧	٣-٦. ابن الزيات الأزهرى
١٩٧	١-٣-٦. الكواكب السيارة فى ترتيب الزيارة فى القرافتين الكبرى والصغرى
١٩٩	٤-٦. تقى الدين مقرئى
٢٠٧	١-٤-٦. المواعظ والإعتبار فى ذكر الخطط والآثار
٢١٩	٢-٤-٦. عقد جواهر الأسفاط فى أخبار مدينة الفسطاط
٢١٩	٣-٤-٦. إغاثة الأمة بكشف الغمة
٢٢٣	٥-٦. أقيغا الخاضكى
٢٢٣	١-٥-٦. التحفة الفاخرة فى ذكر رسوم خطوط القاهرة
٢٢٤	٦-٦. ابن ظهيرة المخزومى
٢٢٦	١-٦-٦. الفضائل الباهرة فى محاسن مصر والقاهرة
٢٤١	٧-٦. ابوحامد المقدسى
٢٤١	١-٧-٦. الفوائد النفيسة الباهرة فى بيان حكم شوارع القاهرة فى مذاهب الأئمة
٢٤١	الأربعة الزاهرة
٢٤١	٨-٦. نور الدين سخاوى حنفى
٢٤١	١-٨-٦. تحفة الأحباب و بغية الطالب فى الخطط والمزارات والتراجم والبقاع المباركات
٢٤٩	٩-٦. ابن جيعان
٢٥١	١-٩-٦. التحفة السنية بأسماء البلاد المصرية
٢٥٣	١٠-٦. جلال الدين سيوطى
٢٥٦	١-١٠-٦. حسن المحاضرة فى أخبار مصر والقاهرة
٢٥٩	كلام آخر
٢٦٩	واژه ها و اصطلاحات تاريخى و جغرافيايى
٢٧٣	منابع و مأخذ
٢٨٥	نمايه ها
٣١٩	پيوست ها